

असफलता पनि अवसर हो

 आर. मानन्धर

हामी सफलता मात्र चाहन्छौं तर जीवनमा असफलताको पनि सामना गर्नुपर्ने हुन्छ। त्यति मात्र नभई जीवनमा विपत्तिहरू पनि आइलाग्छन्। असफलता नचाहेका मानिस शायदै होलान्। विपत्ति भोग्दै नभोगेका मानिस बिरलै होलान्। कोही मानिस असफलतामा धेरै अत्तालिन्छन् र कोही थोरै अत्तालिन्छन् - फरक यति नै हो। असफलता वा विपत्तिले भन्दा पनि हामीलाई अत्यासले बढी बिगारिरहेको हुन्छ।

विद्वानहरूले असफलतालाई नकारात्मक रूपमा लिएका छैनन्। कोही यसलाई जीवनको परीक्षा ठान्छन् त कोही यसलाई आफूलाई फर्केर हेर्ने मौकाको रूपमा लिन्छन्। कतिले त 'असफलताभन्दा उत्तम गुरु कोही छैन' पनि भनेका छन्।

निचोडमा भन्दा असफलता वा विपत्तिलाई जानिफकारहरूले अवसरको रूपमा लिएको पाइन्छ। वास्तवमा असफलताले मानिसलाई बिगार्दैन, हामीलाई बिगार्ने त हाम्रै भय हो, चिन्ता हो र अत्यास हो। प्रायः सफल व्यक्तिहरूले ठूलो असफलतापछि मात्र सफलता पाएका छन्। कतिपय महान् व्यक्तिहरू विपत्तिलाई आत्मसात् गरेपछि मात्र महान् भएका हुन्।

साधारणतया: मानिसहरू सानोतिनो असफलतामै विचलित हुन्छन्। अनि आफूप्रति नकारात्मक भावना राख्छन् - म खत्तम छु, म सफल हुने सकिदैनं, म असफल व्यक्ति, म अभागी आदि आदि। अनि ऊ चिन्तित हुनथाल्छ, दिक्क हुनथाल्छ। मानिसको मनमा आउने सबैभन्दा हानिकारक कुरा हो - भय। मान्छेको मनमा असफल हुनु अगावै पनि 'म असफल हुन्छु कि ?' भन्ने डर लागिरहेको हुन्छ। हामीमा सतर्कता अवश्य पनि चाहिन्छ तर भयले एकदमै खराब गर्छ। उखान पनि छ - 'बनको बाघले भन्दा मनको बाघले खान्छ'।

मानिसको व्यक्तित्वको साँचो परीक्षा असफलताको घडीमा हुन्छ। सफलतामा जोसुकै पनि रमाउँछन्। असफलतामा विचलित नहुने, धैर्य राख्नसक्नेहरू नै साँचो सफलताका हकदार हुन्।

असफलतालाई अवसरमा कसरी परिवर्तन गर्ने त ?

असफलताले जोसुकैलाई पनि दुःखित त अवश्य पनि बनाउँछ। असफलतालाई अवसरको रूपमा हेर्ने भन्नुको अर्थ कोही आफ्नो असफलतालाई अवसर मानेर दङ्ग परुन् भन्ने होइन। कोही त्यसरी दङ्ग पर्छ भने अवश्य पनि उनको दिमाग खुस्केको हुनुपर्छ। असफलतामा हल्का दिक्क लाग्नु स्वाभाविक नै हो तर तपाईं असफलताको दुःखमै डुब्न थाल्नुभयो र आफूलाई असफल व्यक्तिकै रूपमा लिन थाल्नुभयो वा तपाईंले आफ्नो परिस्थितिलाई नै सराप्नुभयो भने तपाईंले आफूलाई अन्याय गर्नुभएको हुनेछ। यसो गर्नाले तपाईं अझ असफलताको धरापमा जाकिँदै जानुहुनेछ। यस्तो प्रवृत्तिले तपाईंलाई उकास्दैन।

कुनै प्रयासमा असफल भइयो भने बुझ्नुपर्ने पहिलो कुरो के हो भने तपाईं त्यो एउटा (वा दुइटो) विशेष प्रयासमा असफल हुनुभएको हो, तपाईं मानिस नै असफल भने होइन। तपाईं विज्ञानको परीक्षामा अनुतीर्ण हुनुभयो भने तपाईंले आफूलाई म विज्ञानमा कमजोर छु भन्ने मात्र बुझ्नुहोस्। तपाईं जागिरको परीक्षामा असफल हुनुभयो भने म यसपटक फलाना जागिरको प्रयासमा असफल भएँ भन्ने मात्र बुझ्नुहोस्। जे कुरामा जति असफल हुनुभएको हो, त्यति मात्र ठम्याउनुहोस्। असफलताको बढाइचढाइले निराशा निम्त्याउँछ।

तपाईं त्यो प्रयासमा के कारणले असफल हुनुभयो भन्ने कुरा पत्ता लगाउनुहोस् । हुनसक्छ, तपाईंले पढाइमा पर्याप्त समय दिनुभएन । हुनसक्छ, तपाईंले आफूलाई आत्मविश्वासपूर्वक प्रस्तुत गर्नसक्नुभएन । हुनसक्छ, त्यो क्षेत्र नै तपाईंको होइन । हुनसक्छ, त्यहाँ धाँधली भएको छ । यस्तो विश्लेषण तपाईंले कागजमै खेसा गरेर पनि गर्नसक्नुहुन्छ ।

तपाईंले पढाइलाई पर्याप्त समय नदिनुभएको हो भने अर्को प्रयासका लागि पढाइको समय बढाउनुपर्छ । तपाईंको प्रस्तुति कमजोर रहेको जस्तो तपाईंलाई लाग्छ भने आफ्नो प्रस्तुतीकरणलाई थप सशक्त बनाउनमा ध्यान दिनुपर्छ । त्यो तपाईंको क्षेत्र नै होइन भन्ने तपाईंलाई लाग्छ भने तपाईंको आफ्नो व्यक्तित्व अनुकूलको क्षेत्र कुन हो पत्ता लगाउनुपर्छ । अहिले हामीकहाँ अध्ययन तथा पेशाको विषयमा परामर्श दिने व्यावसायिक सेवाहरू पनि उपलब्ध छन् । साँच्चिकै धाँधली भएको हो भने त्यसमा तपाईंले आफूलाई धिकार्नुपर्ने कुनै कारण नै छैन किनभने त्यसमा त तपाईंको कुनै दोष नै छैन ।

लगातारको सफलताले मानिसलाई आत्मसमीक्षाको मौका नै दिँदैन भन्ने भनाइ पनि छ । मानिस असफल हुँदा नै उसले सोच्न थाल्छ, आत्मसमीक्षा गर्न थाल्छ । हाम्रो शरीर पनि सधैं स्वस्थ रह्यो भने हामी त्यसको हेरचाह गर्न छोडिदिन्छौं । विरामी परेपछि मात्रै हाम्रो शरीरप्रति पनि ध्यान पुऱ्याउनुपर्ने (शारीरिक अभ्यास गर्नुपर्ने, खानामा सावधानी अपनाउनुपर्ने आदि) कुराको हेक्का रहन्छ । त्यस्तै बेलाबेलाको असफलताले पनि आफैलाई नियाल्न र अझ दृढ बन्न मद्दत गर्छ ।

हामीले असफलतालाई नकारात्मक रूपमा नलिई चुनौतीको रूपमा लिनसक्नुपर्छ । सजिलै पाएको सफलताले मानिसलाई दीर्घकालमा कमजोर बनाउँछ । असफलताहरू आत्मसात् गरेर पाएको सफलताले मानिसलाई परिपक्व बनाउँछ ।

अझ सफलतासम्बन्धी हालैका अध्ययन 'विपत्ति बुद्धिलब्धि' (adversity Quotient) बाट के निष्कर्ष निकालिएको छ भने जति ठूलो विपत्ति वा असफलतामा नडगमगाई अगाडि बढिन्छ, त्यति नै ठूलो सफलताको शिखरमा पुग्न सकिन्छ । त्यसैले तपाईं कुनै अप्ठ्यारोमा हुनुहुन्छ भने आफूलाई भाग्यमानी ठान्नुहोस् किनभने तपाईं सफलताको अवसरमाथि उभिरहनुभएको छ ।

व्यावहारिक धरातलमा असफलतालाई अवसर बनाउने केही तरिकाहरू :

- आफू के कुरामा कति मात्रामा असफल भएको हो, त्यसलाई ठम्याउनुहोस् । कुनै कुरामा असफल हुँदा जीवन नै असफल भयो भन्ने नठान्नुहोस् ।
- आफूलाई कहिल्यै पनि असफल वा अभागी व्यक्ति नठान्नुहोस् । व्यक्ति आफैमा कोही पनि सफल वा असफल हुँदैनन् । यो समय, कार्यक्षेत्र र घटनासँग सापेक्ष कुरा हो ।
- आफू के कारणले असफल भएँ वा हुँदैछु भन्ने पत्ता लगाउनुहोस् । त्यसलाई सच्याउने उपाय सुझाउनुहोस् र कार्ययोजना बनाउनुहोस् ।
- असफल हुँदा वा विपत्तिमा पर्दा चिन्ता हुनु स्वाभाविकै हो । त्यस्तो चिन्तालाई हटाउने उपायको तीन पाइला डेल कार्नेगीले यसरी दिनुभएको छ :
 १. वस्तुस्थितिको अध्ययन
 २. वस्तुस्थितिको विश्लेषण र
 ३. निर्णयमा पुग्ने र निर्णय अनुसार कार्य गर्ने ।
- हालको वस्तुस्थितिलाई सबै पक्षबाट वास्तविक अध्ययन गर्नुहोस् । आफू र आफ्नो स्थितिलाई तथ्यगत रूपमा बुझ्नुहोस् । यस्तो तथ्य सङ्कलन गर्दा एकदमै वस्तुवादी बन्नुहोस् । कुनै पक्षलाई बढाइचढाइ वा उपेक्षा नगर्नुहोस् । आफ्नो स्थितिलाई बुझ्नु नै विपत्तिबाट उम्किनै पहिलो तयारी हो ।
- सबै तथ्य प्राप्त भएपछि त्यसलाई विश्लेषण गर्नुहोस् । अहिलेको असफलताले आफूलाई

के के नकारात्मक प्रभाव पार्नसकछन्, आफ्नो जीवनमा तिनीहरूका नतिजा के के हुनसकछन् भन्नेबारे नडराई केलाउनुहोस् । स्वीकार्नेपर्ने नतिजालाई स्वीकार्ने मनस्थिति बनाउनुहोस् । यसले तपाईंलाई पछि सजिलो बनाउँछ । कुन कुन नकारात्मक प्रभाव हटाउन सकिन्छ वा घटाउन सकिन्छ, त्यसका लागि के के गर्नुपर्छ पनि पत्तालगाउनुहोस् । यो विश्लेषणमा सकारात्मक प्रभाव केलाउन पनि नबिसर्नुहोला । कतिपय नकारात्मक परिस्थितिका सकारात्मक नतिजा पनि हुनसकछन् वा हाम्रो केही प्रयासले सकारात्मक बनाउनसक्ने पनि हुनसकछन् ।

- अन्त्यमा विश्लेषणको आधारमा कुनै ठोस निर्णयमा पुगनुहोस् । ती निर्णयलाई कार्यान्वयन गर्ने कार्ययोजना बनाउनुहोस् र आफ्नो कार्ययोजनामा चल्नुहोस् । आफू असफल भएँ वा विपत्तिमा परेँ भनेर दुःख मनाइरहनाले अहिलेसम्म कसैको उद्धार भएको छैन । आफू र आफ्नो परिस्थितिलाई बुझेर अगाडि बढ्नेकै जीत हुने हो । त्यसैले असफलताका कारण चिढिरहन छोडेर सफलताका लागि थोरै भए पनि अगाडि बढ्नु धेरै राम्रो ।

(लेखक मनोविमर्शकर्ता र सफलता विषयको प्रशिक्षक हुनुहुन्छ । लेखकलाई सम्पर्क गर्ने –
kabule@mos.com.np)

(यो लेख गोरखापत्र संस्थानबाट प्रकाशित 'युवामञ्च' मासिकमा 'कल्पतरु' स्तम्भमा प्रकाशित भइसकेको हो ।)